

**OD ORDENJA DO SIMBOLA IDENTITETA
IZLOŽBA O ISTARSKOM SUVENIRU
U ETNOGRAFSKOM MUZEJU ISTRE U PAZINU
(PRIKAZ)**

U Etnografskom muzeju Istre u Pazinu održava se izložba pod nazivom *Od ordenja¹ do simbola identiteta - Priča o istarskom suveniru*. Nastala je zajedničkim radom triju kustosa, Roberta Bilića, Sandija Blagonića i Nevene Škrbić, pod vodstvom direktorice muzeja Lidije Nikočević i uz doprinos restauratora muzeja Arsena Pletenca te dizajnera Igora Zirojevića. Izložbu prate katalog i film (dostupan na videokaseti) pod istim nazivom, koji posjetitelju dopunjuju i obogaćuju doživljaj stvoren izložbom.

Autori izložbe zamislili su da njezin početak bude upravo stalni postav muzeja. On uvodi posjetitelja u ambijent tradicijske kulture Istre jer su njegovi sastavni dijelovi svojevrsno ishodište izložbe - fenomen koji izložba oslikava i interpretira izranja iz i previre unutar istarske tradicijske kulture. Jednostavnije rečeno - sve ono što posjetitelj zapazi u stalnom postavu na neki će se način odraziti u fenomenu suvenira, koji se predstavlja na sljedećim etapama izložbe. Prijelaz iz stalnog postava u samu izložbu ipak je naglašen (ulazom u novu prostoriju pred kojom se vrti videofilm i improviziranim *kulisama* iza kojih dopiru čudnovati zvukovi) ali odmah i ublažen tematikom prve izložbene *sobe* - radi se o dijelu izložbe nazvanom *Vrijeme sporih mijena*, autora Roberta Bilića, koji će pojasniti tradicijske zanate istarskog sela (lončarstvo, obradba kamena, obradba metala, proizvodnja tekstila, obradba drva, košaraštvo) na kojima počiva proizvodnja suvenira. Posjetitelj otkriva izvor čudnovatih zvukova koji ispunjavaju prostoriju - to je snimka zvukova tjeranja boškarina, istarskog goveda.

Sljedeća prostorija pripada takozvanim *Inovacijama industrijskoga svijeta*.. Ovdje se govori o industrijskoj revoluciji koja u 19. stoljeću zahvaća i Istru, tu ostavlja svoj trag na slici istarskog sela gdje utječe i na tradicijsko rukotvorstvo. Izgradnja željezničke pruge Divača-Pula nosi promjene - stanovnici sela odlaze put grada gdje se susreću s jeftinijim proizvodima nastalima masovnom proizvodnjom koja istiskuju rukotvornu. Nakon *tihog* perioda između dva rata, drugi navrat promjena nastupa u 50-ima i 60-ima: dolazi do potpunog napuštanja tradicionalnih elemenata istarskih sela koja se urbaniziraju. Pritom pojava turizma određuje razvoj čitave regije. Upravo ovdje nastupa ironija fenomena koji izložba obrađuje: turizam, odgovoran za zatiranje tradicijskog rukotvorstva barem je djelomično zaslužan za njegovo oživljavanje kroz seoski turizam i izradbu suvenira.

Treća improvizirana prostorija prikazuje pojavu i transformacije suvenira u Istri - preko dijela pod duhovitim nazivom *Zimmer frei*, autorice Nevene Škrbić, objašnjava

¹ *Ordenjem* se u Istri naziva poljoprivredni alat.

nam dvije izravne posljedice industrijalizacije u Istri. S jedne strane dolazi do zamjene tradicijski izrađenih predmeta onima iz masovne proizvodnje. S druge strane dolazi do rasta turizma, kao nove grane ekonomije, koji naposljetku prerasta u masovni turizam i oživljava obrte i usluge te uvodi dotad zapravo nepoznatu pojavu - potražnju za suvenirima. Nju u prvom redu prepoznaju rukotvorci u drvetu, ali ne iz Istre već iz Slavonije i drugih krajeva bivše Jugoslavije, koji vide Istru kao još jedno tržište uniformiranih suvenira, poput drvene čaplje, magarca ili gusli, koji nemaju lokalnih obilježja, već služe kao općejugoslavenski suvenir. No upravo zato što ne iskazuju ništa istarsko, oni izazivaju reakciju istarskoga stanovništva, koje se okreće motivima iz tradicijskoga načina života i stvara dominantni tip suvenira - ono što danas diljem Istre nalazimo pod imenom/etiketom *izvorni istarski suvenir*.

Ovdje posjetitelj prelazi na središnji dio izložbe gdje se dočarava *izvorni istarski suvenir* na prijelazu iz dvadesetoga u dvadeset i prvo stoljeće. Na panoima su izložene fotografije autora suvenira i njihovih radionica, a brojni izloženi suvenirski predmeti grupirani su tematski, preko suvenira - *instrumentata*, lutkica, malih kažuna sve do suvenira nastalih u dječjim likovnim radionicama, ali i onih *priznatih*, službeno nagrađenih suvenirskih predmeta.

U ovu središnju cjelinu i prostorno je utisnuta ona posljednja, nazvana *Istarski bestijarij i druge stvari*, autora Sandija Blagonića, koja u skladu s prvom sintagmom iz naslova analizira način na koji se dva česta suvenirski motiva, koza i boškarin, upotrebljavaju u političkom diskursu u Hrvatskoj, dok je druga sintagma vizualizirana u doista raznovrsnim predmetima (satovima, termometrima, podmetačima ili jednostavno ukrasima) koji imaju jednu zajedničku osobinu - svi su istog oblika, odnosno svi su *male Istre*.

Kao svojevrsni zaključak, na samom izlazu stoji i jedan pravi suvenirski *šand* kao sažetak svega o čemu se na izložbi govorilo.

Posebnu pohvalu zaslužuje kvalitetna realizacija izložbe. Već multimedijalnost upućuje na suvremenost izradbe, koja je profesionalna i temeljita počevši od same ideje da se iskoristi stalni postav, preko lako čitljivog plana izložbe (u boji!) do izuzetno pažljivog postavljanja izložaka. Zanimljiva je i inteligentna iskorištenost prostora uz pomoć pregradnih panoa na kojima su izložene fotografije i popratni tekstovi, ali koji služe u prvom redu kako bi se postigao efekt iznenađenja - nevidljivi kustos navodi nas da promatramo izložbu upravo onako kako ju je zamislio. Takvim vodstvom nas kustos i podučava - ova je izložba u ugodnom smislu riječi edukativna. Popratni tekstovi lako se čitaju; zanimljivi su i dobro vidljivi, ne predugi, ali dovoljno opsežni da bi znatiželjnijem posjetitelju pružili dovoljno podataka i uputili ga u širinu fenomena koju izložba svojom odličnom organiziranošću u potpunosti obuhvaća.

Suvremenost izradbe potječe iz suvremenosti pristupa; naglasak interesa autorâ izložbe leži na pitanju kako i kojim procesima nastaju oni predmeti koji postaju simboli zavičajnog identiteta. Autori postavljaju ovo pitanje kroz sve pojedine cjeline izložbe kako bi se ta simbolika mogla iščitati unutar društveno-političkog konteksta Istre krajem dvadesetog stoljeća.

Tekstovi u katalogu pokazuju težnju autorâ izložbe ka odmaku od samog procesa nastajanja fenomena koji obrađuju. Točnije, očito je da ni na koji način nisu željeli izravno utjecati na nastanak samih predmeta, i štoviše, nisu se željeli upuštati u izražavanje mišljenja o kvaliteti ili prikladnosti određenih produkata. Iako sami nisu zauzeli taj stav, pred sam kraj izložbe upozorili su nas i na takav način promatranja *istarskog suvenira* - radi se o vrednovanju predmeta i njihovih autora, što neizbježno povlači stvaranje određenih kriterija po kojima će se predmeti, njihovi autori, ali i konzumenti obilježiti terminima kič/ne-kič, ukus/neukus. Na ovom je mjestu u izložbi poduzet i zanimljiv muzeološki korak - sama vitrina postala je izložak. Naime, predmeti na izložbi nisu poslagani u vitrine (jer bi njihovo stavljanje pod staklo otelo izložbi neposrednost kojom interpretira fenomen), no dvije su vitrine ipak uočljive pred sam kraj izložbe. Radi se o vitrinama koje su zajedno sa svojim izlošcima preuzete iz zgrade Općine Svetvinčenta kako bi se ilustrirao upravo onaj valorizacijski pristup o kojem je malo prije bila riječ. Naime, vitrine su bile izložene na ulazu u načelnikovu sobu kako bi prikazale *najbolje* i *najljepše* primjerke koji su na sajmu turističkih suvenira bili nagrađivani.

Pojavi suvenira autori pristupaju u širem vremenskom i značenjskom kontekstu i upravo je to temelj uspjeha ove izložbe. Takvim se pristupom pokazuje kako je pojava obilježena povijesno, kulturno i politički i objašnjava se na koji način proizvodnja suvenira u Istri ulazi u njezinu baštinu i time je oplemenjuje. Unutar Istre, odnosno njezinih novih generacija, javila se potreba za stvaranjem onoga što Lidija Nikočević u katalogu naziva *zbirkom simbola zavičajnih posebnosti*. Radi se o komercijalizaciji određenih pojava na način da ih se obilježava, a to znači predstavlja kao sve-istarske produkte etiketirane nazivom *izvorni istarski suvenir*. Očito je da autori izložbe smatraju da takvi nazivi neopravdano obilježavaju izradbu, odnosno produkciju suvenirskih radionica, jer, rado upotrebljavane riječi kao *izvorni* ili *autohtoni* u dodiru s pridjevom *istarski* upućuju, kao što kaže Nevena Škrbić, na dugotrajnu prisutnost suvenira u tradicijskoj kulturi, a to nije slučaj.

Odmak autorâ od prije navedenih problema vidljiv je i razumljiv, ali i njihov autorski stav je prepoznatljiv, i to u najboljem smislu. Pozivajući u pomoć estetiku, ali samo u muzeološke svrhe, odnosno u trenutku kada je građa već odabrana i valja je prirediti za izložbu, autori postaju Autori izložbe. Dozvoljavaju sebi diskretni humor i dosjetljivost koji ne narušavaju početnu zadanu tezu - distancirati se od vrednovanja, ali daju izložbi lepršavost i svježinu.

Priča o istarskom suveniru izložba je predmeta, ali i prava priča čiji akter nije samo suvenir u izložbenom smislu, već i njegov stvaralac i naposljetku apstraktni potrošač. Izrađivači suvenira kao da su od samog početka prisutni na izložbi - da bi se dobio taj dojam službeni dio izložbe i započinje videofilmom u režiji Nevene Škrbić i Žarka Nikina. U filmu osam izrađivača (svaki je od njih nositelj različitog pristupa tehnikama i izradbi) progovaraju o *istarskom suveniru* i tako smještaju izloške u kontekst, jer ukazuju na (potrebnu) individualnost proizvođača suvenira u Istri. Naposljetku, i ciljani potrošač, iako tek zamišljen, gotovo je prisutan jer je njemu

suvenir i namijenjen. A taj je potrošač dvostran - ili turist privučen izgledom i izradbom, odnosno *namamljen* onim *izvornim istarskim* (koji kupuje i sa sobom odnosi suvenir u izvornom smislu riječi - uspomenu), ili Istranin koji od suvenirskih predmeta u svojem domu stvara male *zavičajne oltariće* na kojima bok uz bok stoji raspelo, kip Marije i sat-termometar u obliku Istre. Istrani na taj način oblikuju vlastitu kulturnu osobnost i posebnost i obilježavaju je riječima *naše, domaće, zavičajno*.

Zašto je ovo uspjela izložba? U prvome redu zato što ima jasno zadani koncept koji je ostvaren kroz prikazivanje tradicije u procesu. To prikazivanje nije ostalo kao puka fraza, već je doista realizirano, a prostorna punina izložbe njena je kvalitetna odrednica jer je posjetitelj doživljava u prenesenom smislu. Ovo je bogata izložba, svakako vrijedna brojnih gostovanja, jer se uloženi trud maladih etnologa prepoznaje upravo kroz opuštenost koja se prenosi na posjetitelja. Ovo je promišljena, domišljena, i na kraju ostvarena izložba, što je već samo po sebi izdvaja iz ostalih kulturnih projekata hrvatske sadašnjice.

Ivana Polonijo